

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗЛОЧИННОСТІ: АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЯКІ ПРИЗВОДЯТЬ ДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ШАЙ Роман Ярославович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

ORCID ID: [HTTPS://orcid.org/0000-0003-2788-6035](https://orcid.org/0000-0003-2788-6035)

ШАРДАКОВА Анастасія - студентка II курсу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

УДК: 343.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.1.15>

Ця робота звертає увагу на глибоке вивчення психології злочинців та факторів, які визначають їхні вчинки. У роботі досліджуються різні психологічні аспекти, включаючи особистісні риси, вплив соціального середовища та психічні розлади. Зосереджується увага на історичному розвитку вивчення психології злочинців, розглядаючи перехід від класичних теорій до сучасних підходів.

Ця робота покликана відкрити завісу та розкрити таємниці психології злочинця, дозволяючи читачам глибше зрозуміти, які психологічні механізми лежать в основі вчинення злочинів.

Варто зазначити, що злочинність є складним явищем, яке визначається багатьма факторами, включаючи мотивації, психологічні та соціальні характеристики злочинців.

У процесі злочинної діяльності виробляються своєрідні вміння та навички, звички й схильності, тобто «злочинний» почерк. Знання специфіки способів злочинної діяльності – ключ до виявлення винних. Про особистість злочинця необхідно говорити в тому разі, коли йдеться про певну систему злочинних дій. Це зумовлено тим, що особистість формується в процесі діяльності (зокрема, злочинної).

Кримінальний аналіз є важливим і необхідним елементом системи інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Його мета полягає в тому, щоб досліджувати та аналізувати злочини, встановлювати їхні причини та обставини, визначати злочинні тенденції та небезпечні

зони, а також розробляти заходи для їх запобігання та протидії

На стику психології і юриспруденції виникла кримінальна психологія, головне завдання якої – внести свій вклад у вирішення складних проблем зміцнення правової основи держави, посилення боротьби з правопорушеннями і злочинами. Психологічні знання потрібні кожному юристу та криміналісту, так як дозволяють йому пізнати психічні особливості особистості, її властивості, які обумовлюють специфіку її поведінки, діяльності, спілкування і т.п.

Ключові слова: психологія злочинця, фактори злочинності, попередження кримінальних правопорушень, злочинець, кримінальна особистість, мотивації.

Постановка проблеми

Реалії нашого життя вказують на те, що рівень злочинності зростає, і попри те, що існує тенденція не позбавляти злочинців волі, а знаходити більш гуманні шляхи покарання, наприклад, штраф, позбавлення майна тощо, усе ж покарання у виді позбавлення волі та поміщення засудженого на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу передбачається Кримінальним Кодексом України.

Зрозуміло для всіх, що науковцям та дослідникам різних галузей потрібно продовжувати працювати для досягнення єдиного результату – зниження рівня злочинності. Знання психологічних особливостей злочинців та вміння їх діагностувати спри-

яють розробці психокорекційних програм, покращенню стану засудженого та розробці програм, спрямованих на протидію злочинності в цілому.

Ця робота дозволить розширити наше знання про психологічні витоки злочинності та встановити основи для розробки ефективних стратегій протидії та запобігання злочинам у сучасному суспільстві.

Аналіз дослідження проблеми

Особа злочинця завжди була важливою темою для дослідження в галузі кримінології, кримінальної психології та соціології. Залежно від визначення кримінальної особистості, злочинця можна розглядати як людину з певними характеристиками, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення. Серед дослідників, які вивчали та вивчають психологічні механізми злочинності, існує багато визначених постатей: Сігмунд Фрейд, Тревор Герні, Роберт Готтфредсон і Тревор Хірші, Кесаре Ломброзо та Чезаре Беккарії, Чорноус.

Мета статті полягає в тому, щоб глибоко вивчити та розкрити психологічні аспекти злочинності, сприяючи розумінню та розвитку стратегій протидії цьому явищу в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу

Злочинність завжди привертала увагу суспільства і науковців, які намагаються розгадати та зрозуміти фактори, що стоять за вчиненням протиправних дій. Однак для повного розуміння цього явища необхідно звернутися до його коренів і спробувати визначити, як змінювалася концепція про психологію злочинців протягом історії.

На початку XIX століття *класичні теорії*, представлені, наприклад, теорією Кесаре Ломброзо та Чезаре Беккарії, акцентували увагу на внутрішніх чинниках, які призводять до вчинення злочинів. Ці теорії розглядали злочинність як результат вроджених особливостей та відхилень у структурі особистості. Проте, з розвитком кримінальної психології стало очевидним, що для повного розуміння механізмів злочинності необхідно розглядати ширший контекст.

Справді, соціально-психологічні, біофізичні, юридичні та інші ознаки, навіть ті, які переважно є за межами складу злочину безпосередньо впливають на нього. Ці ознаки через їх різноманіття унеможливають формулювання єдиної законодавчої категорії особи злочинця, але обов'язково повинні досліджуватися, встановлюватися та враховуватися судом під час визначення правових наслідків злочину на етапі індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання або їх виключення [1, с. 58-60].

Без сумніву, знаючи загальні характеристики злочинця, його особливості та типологічні риси, не можна водночас забувати, що в будь-якій сфері практичної діяльності із протидії злочинності співробітник правоохоронного органу завжди має справу з особистістю. Тому у всіх випадках він зобов'язаний мати на увазі індивідуальну неповторність кожного конкретного підозрюваного, обвинуваченого чи засудженого. Ознаки особи злочинця є взаємозалежними, вони органічно поєднані, утворюючи єдиний соціально-біологічний зміст людини.

Ю. М. Чорноус зазначає, що спільним для всіх тактичних прийомів, що розробляються в межах розділу криміналістичної тактики, є їх психологічне підґрунтя, виражене у психологічному механізмі їх реалізації [2, с. 15]. Наприклад, у ході огляду місця події слідчий може умовно поставити себе на місце злочинця [3, с. 7]. Таким чином, він зможе глибше поринути в обстановку місця події, визначитися із особливостями поведінки злочинця на місці події, тобто до, під час або ж після вчинення злочину, змоделювати механізм злочину та сліди, які мали залишитися.

Із зростанням впливу соціальних наук у середині XIX століття, теорії злочинності почали враховувати соціальні чинники, що впливають на формування особистості та її злочинне поведінка. Такі школи, як школа позитивізму та італійська школа кримінології, вказували на важливість соціального середовища та взаємодії з оточенням для розуміння джерел злочинності.

Однією з основних теорій є *теорія соціальної інтеграції*. Згідно з нею, люди, які мають високий рівень соціальної інтеграції,

тобто відчують себе частиною соціуму та приймають його цінності, менш схильні до злочинної поведінки [4].

Теорія контролю відображає протилежну залежність, де люди, які мають слабкі соціальні зв'язки, відчуються відокремленими від соціуму та менш схильні до виконання соціальних норм.

Іншою теорією є *теорія диференційованої асоціації*, відповідно до якої злочинність може бути вивчена через аналіз соціального середовища та взаємодію з людьми, що мають певну схильність до злочинної поведінки.

Теорія стресу та злочинності показує прямий зв'язок між стресом та злочинністю. Згідно з цією теорією, люди, які не можуть ефективно впоратися зі стресом, можуть стати злочинцями [4].

Одним із ключових факторів, які визначають особистість злочинця, є мотивація. Існує декілька *теорій мотивації злочинців*, включаючи теорію матеріальної користі, теорію бажання до ризику, теорію реваншу та теорію відчуття безпеки. Згідно з теорією матеріальної користі, злочинці вчиняють кримінальні правопорушення з метою отримання матеріальних благ. Теорія бажання до ризику стверджує, що деякі злочинці вчиняють кримінальні правопорушення з метою відчуття адреналіну та підвищення своєї самооцінки. Теорія реваншу вказує на те, що деякі злочинці вчиняють кримінальні правопорушення як відповідь на пережиті образи або насилля. Теорія відчуття безпеки стверджує, що деякі злочинці вчиняють кримінальні правопорушення для забезпечення себе відчуттям безпеки або захисту своєї території [5].

Моральні ознаки особи показують її світогляд, духовність, погляди, переконання, ціннісні орієнтації. Злочинці відрізняються негативним або байдужим ставленням до виконання своїх громадянських обов'язків, додержання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом, ігноруванням суспільних інтересів.

Психологічні ознаки особи містять особливості її інтелектуальних, емоційних і волевольових якостей.

— Інтелектуальні властивості охоплюють: рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст і різноманітність інтересів тощо. Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчинили злочини (зокрема, насильницькі), характеризується зниженим рівнем загальноосвітніх знань, вузьким світоглядом, а то й розумовою відсталістю та обмеженими здібностями до якоїсь суспільно корисної діяльності.

— Емоційні якості особи характеризують урівноваженість і рухливість нервових процесів (вид темпераменту), ступінь емоційного збудження, силу та темп реагування на різні зовнішні подразники та ситуації. Так, особам, які вчинили насильницькі злочини, притаманні нестриманість, необдуманість вчинків, агресивність, конфліктність, мінливість у ставленні до інших людей.

— Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності приймати й виконувати правильні рішення, досягати поставленої мети. Треба зазначити, що певна частина злочинців володіє сильними волевольовими якостями, але вони слугують для задоволення анти-суспільних потреб та інтересів. Інші злочинці характеризуються слабовільям, піддатливістю, неспроможністю протистояти негативним зовнішнім впливам. Розглянуті нами ознаки особи злочинця перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності [6].

Крім соціальних та психологічних факторів, що є переважаючими, злочинність також спричиняється й іншими чинниками. Наприклад, економічні труднощі, безробіття та бідність можуть стати причиною зростання кількості кримінальних правопорушень у певній громаді. Культурні фактори, такі як моральні норми, духовні цінності та традиції, також можуть впливати на злочинність. Політичні та правові чинники, такі як ефективність поліції, судів та в'язниць, також можуть мати вплив на злочинність у певній громаді [5, с. 162].

У ХХ столітті з'явилися нові напрямки, такі як етимологічні та екологічні підходи, які висвітлювали психічні розлади та вплив соціокультурного середовища на особистість злочинця. Розглядаючи такі аспекти,

сучасні дослідження в галузі кримінальної психології націлені на вивчення взаємодії між внутрішніми та зовнішніми чинниками, які сприяють вчиненню злочинів [5].

Етимологічні підходи в сучасних дослідженнях фокусуються на вивченні коренів злочинності, зокрема, на генетичних, біологічних та психологічних аспектах. Дослідження генетичного коду та функцій мозку надають нові інсайти в розуміння особливостей, які можуть впливати на нахил до вчинення злочинів.

Екологічні підходи розглядають вплив зовнішнього середовища, включаючи соціальні та культурні чинники, на формування особистості та вчинення протиправних дій. Дослідження в цьому напрямку допомагають зрозуміти, як соціокультурний контекст може визначати стандарти поведінки та формувати менталітет, що може впливати на кримінальну активність.

Надзвичайно актуальною сьогодні є психологія злочинця в умовах війни і потребує вирішення, у тому числі й на законодавчому рівні. Внутрішні переконання особи в більшості випадках руйнуються та несуть згубний характер для всього суспільства. Більше того, хаос та неконтрольованість певних територій породжує високий рівень злочинності та безвідповідальності за це.

Висновки

Отже, злочинність є складною проблемою, яка впливає на багато аспектів життя людей. Щоб ефективно боротися з цією проблемою, потрібно враховувати різні соціальні, психологічні, економічні, культурні та правові чинники, які можуть сприяти зниженню рівня злочинності. Тому для ефективного зниження кількості злочинної поведінки, на нашу думку, потрібно застосувати комплексний підхід.

Комплексне вивчення особи злочинців не повинно обмежуватися встановленням якихось окремих ознак, які нерідко лише поверхово характеризують особу, а має проводитись з достатньою глибиною та у їх взаємодії. Це буде гарантією більш повного виявлення чинників генезису особи злочинця з метою застосування адекватних заходів

для її корекції та не допущення вчинення злочинів у майбутньому.

Література

1. Куликович А.Ю., Значення психологічних ознак особи злочинця: кримінологічний аналіз. Південноукраїнський правничий часопис «Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення». Одеса, №1 2018, с. 58-60
2. Дільна З. Ф. Психологічні особливості діяльності слідчого під час огляду місця події. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 1. С. 1–14.
3. Чорноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. Юридична психологія. 2020. Том 26. № 1. С. 13–21.
4. Котов С. Ю., Чернов, А. В. Криміналістика : навч. посіб. Харків : Право, 2012. 320 с,
5. Бардін А. Н. Соціальна психологія: навчальний посібник. Видавничий дім «Слово». Київ. 2017. 496 с.
6. Суслова Л. М., Волощук В. М., Гаврилюк Л. В. Криміналістика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 448 с.

Shai Roman

Ph.D. in Law

*Professor of the Department
of Criminal law and procedure,
Psychology and Innovative Education of
the National University*

Lviv Polytechnic University, Lviv

Shardakova Anastasiia

Student of the

Institute of Law, Psychology and Innovative

Education

Lviv Polytechnic National University

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF CRIME: ANALYSIS OF FACTORS THAT LEAD TO CRIME

This work draws attention to the in-depth study of the psychology of criminals and the factors that determine their actions. The work explores various psychological aspects, including personality traits, the influence of the social environment and mental disorders.

It also focuses on the historical development of the study of criminal psychology, examining

the transition from classical theories to modern approaches.

This work is intended to lift the veil and reveal the secrets of criminal psychology, allowing readers to better understand the psychological mechanisms underlying the commission of crimes.

It is worth noting that crime is a complex phenomenon that is determined by many factors, including the motivations, psychological and social characteristics of criminals.

In the course of criminal activity, specific skills, habits and inclinations are developed, i.e., a «criminal» handwriting. Knowledge of the specifics of criminal activity is the key to identifying the perpetrators. It is necessary to talk about the personality of the offender when it comes to a certain system of criminal actions. This is due to the fact that personality is formed in the process of activity (including criminal activity).

Criminal analysis is an important and necessary element of the information support system for the fight against organized crime. Its purpose is to investigate and analyze crimes, establish their causes and circumstances, identify criminal trends and danger zones, and develop measures to prevent and counteract them.

At the intersection of psychology and jurisprudence, criminal psychology emerged, whose main task is to contribute to solving complex problems of strengthening the legal framework of the state, and enhancing the fight against offenses and crimes. Psychological knowledge is necessary for every lawyer and criminalist, as it allows him to cognize the mental characteristics of the personality, its properties that determine the specifics of its behavior, activity, communication, etc.

Keywords: *psychology of the criminal, factors of crime, crime prevention. criminal, criminal personality, motivation.*

